

ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

Оновлення всіх компонентів системи освіти і виховання, інноваційність освітньої політики, системні зміни у шкільній практиці – всі ці реальні ознаки сьогодення у повній мірі мають визначати діяльність сучасної школи, сільської – зокрема. З огляду на незадовільну матеріальну базу переважної більшості сільських шкіл, недостатнє забезпечення висококваліфікованими педагогічними кадрами, усвідомлюємо всю складність розв'язання у сільському регіоні пріоритетних освітніх завдань, зокрема профілізації старшої школи, впровадження у навчально-виховний процес інформаційно-комунікаційних технологій, налагодження дослідно-експериментальної роботи та інших напрямків педагогічної діяльності щодо вдосконалення освітнього середовища сільської школи.

У педагогічній науці [2, 3, 6, 5, 9] освітнє середовище розуміють як:

- мережа взаємопов'язаних педагогічних подій, що створюється зусиллями суб'єктів різного рівня (колективного чи індивідуального) та виступає інтегрованою умовою особистісного розвитку людини (Григор'єв Д.В.);
- простір, де панує певний педагогічно сформований спосіб життя; засіб виховання, а не лише його умова чи фактор (Мануйлов Ю.С.);
- освітній простір, який дає змогу дитині визначатися у різноманітних видах діяльності та у взаємодії з різними спільнотами, що сприяє її соціалізації у широкому соціальному та культурному контексті (Степанов В.М.);
- середовище цілеспрямованого освітнього розвитку та саморозвитку дитини (Осадчий І.Г.);
- систему умов формування особистості як суб'єкта діяльності відповідно до певних ідеалів і норм, а також систему можливостей для розвитку дитини, що містяться у соціальному та просторово-предметному оточенні (Ясвін В.А.).

Характеризуючи освітнє середовище школи у різних аспектах, зазначені вище автори сходяться у тому, що навчання і виховання шляхом створення особливого середовища для тих, хто за умови взаємодії з цим середовищем стає більш освіченим, є одним з найефективніших принципів педагогіки.

Якість освітнього середовища науковцями [7, 8, 9] оцінюється рівнем спроможності цього середовища забезпечити всім суб'єктам освітнього процесу можливість для ефективного особистісного саморозвитку та самоактуалізації (самовизначення, самореалізації, самовдосконалення).

Підсумовуючи зазначене вище, доходимо висновку, що цільове освітнє середовище – це педагогічно сформований соціально-предметний простір, який вміщує систему взаємопов'язаних факторів, умов, можливостей, засобів, об'єднаних зусиль суб'єктів освітнього процесу у різних видах діяльності і

який здійснює інтегрований вплив на розвиток особистості та сприяє її соціалізації.

На думку В.Я. Ясвіна, створення розливальних можливостей освітнього середовища є пріоритетним управлінсько-педагогічним завданням, розв'язання якого передбачає функціональне і просторове об'єднання суб'єктів освіти, між якими встановлюються різнопланові тісні групові контакти задля реалізації освітньої, розвивальної та соціокультурної функцій у сприянні становленню особистості [9].

Реалізація освітньої функції дозволяє, на нашу думку, забезпечити навчання і виховання, яке адекватне, з одного боку, потребам особистості, а з іншого – потребам сільського соціокультурного середовища (сільської сім'ї, громади, виробництва).

Розвивальна функція сільського освітнього середовища полягає у координації зусиль усіх учасників освітнього процесу сільської школи задля розвитку особистості кожного школяра з урахуванням всіх чинників, які можуть вплинути на процес розвитку (ціннісні орієнтації самого учня та його сім'ї; звичаї, традиції села; кількість та якість груп, з якими кожному суб'єкту доводиться контактувати; правила, норми та статусна структура групи, у якій перебуває суб'єкт, його місце та роль у цій структурі; матеріальні (приміщення, обладнання, книги тощо), біологічні та гігієнічні (мікроклімат, чистота повітря тощо) умови діяльності).

Соціокультурна функція освітнього середовища проявляється у формуванні ментальності, ціннісних орієнтацій, моральних принципів соціокультурного оточення, у збереженні духовної спадщини поколінь, причому вплив соціокультурних умов на діяльність сільської школи у цьому аспекті є надзвичайно суттєвим.

Проблема створення освітнього середовища педагогічними колективами сільських загальноосвітніх шкіл Черкащини почала активно розроблятися з 2001 року шляхом створення виховних систем, діяльність яких виходила за межі шкільного приміщення й охоплювала все оточуюче середовище закладу освіти.

Актуальність створення виховних систем освітніх закладів визначалась, на жаль, негативними реаліями життя як сільської громади, так і українського суспільства в цілому. Від тих реалій не можна було штучно ізолювати сучасних школярів, оскільки саме вони найактивніше сприймали як конструктивні, так і деструктивні впливи оточуючого соціуму. Посилення соціальної апатії, прагнення до містики, ірраціональних форм самореалізації; руйнування норм соціальної взаємодії, за якими стоїть моральний досвід українського народу, недосконалість сталих організаційних та методичних важелів виховання людини як творчої особистості, носія національних та загальнолюдських надбань культури – все це впливало на характер ціннісних орієнтацій школярів, зумовлювало потребу заповнення прогалін у системі виховання, висувало на порядок денний створення у кожному навчально-виховному закладі області такої виховної системи, яка б за силою впливів якщо не переважала, то хоча б урівноважувала негативний вплив оточуючого середовища.

Обласний конкурс на кращу модель виховної системи навчально-виховного закладу, який проходив протягом 2003-2004 навчального року виявив готовність і спроможність педагогів створити у своєму закладі комфортні, безконфліктні і безпечні умови для розвитку особистості вихованця, реалізації його можливостей і здібностей не лише силами педагогічних колективів, батьків учнів, але й усієї сільської громади із залученням можливостей сільського виробництва.

Як результат упровадження виховних систем автори моделей відзначали подальше удосконалення системи учнівського самоврядування, зростання рівня соціальної активності школярів, виявлення і розвиток творчих здібностей дітей і підлітків, прискорення процесу їхньої соціалізації, встановлення гуманних стосунків у сільському оточенні.

23 моделі виховних систем, визначені переможцями конкурсу, продемонстрували готовність творчих педагогічних колективів створити виховну систему, яка б охоплювала весь педагогічний процес навчального закладу, інтегрувала навчальні заняття, позаурочне та позашкільне життя дітей, різноманітну діяльність у соціумі та спілкування з різними суб'єктами освітнього процесу задля розв'язання проблем виховання школярів.

У залежності від аспектів діяльності були виокремлені такі види виховних систем: школи – родини, школи сприяння здоров'ю, виховні системи щодо формування громадянських рис особистості, щодо правової освіти та виховання, формування духовності, ціннісних орієнтацій школярів, розвитку творчих здібностей; екологічного, національно-патріотичного спрямування тощо. Звичайно, такий поділ є досить умовним. Процес становлення та розвитку виховних систем триває й сьогодні. Проте зазначимо, що якщо у 2004 році в обласному конкурсі на кращу модель виховної системи навчально-виховного закладу взяли участь лише 53 педагогічні колективи області, то на сьогодні кожний сучасний заклад освіти намагається створити власне виховне середовище, яке має свої специфічні особливості й відрізняється від інших.

Назвемо декілька навчально-виховних закладів освіти, де завдяки створенню цілісної виховної системи вдається досягати певних результатів у підвищенні рівня вихованості школярів:

– ЗОШ I-II ст. с. Іванівка Чигиринського району, ЗОШ I-III ст. с. Городниця Уманського району. Це школи-родини, які ґрунтуються на філософії родинності. У цих закладах увага зосереджується не на впливові на батьків, а на співпраці з ними, створенні в організованому соціумі умов життєдіяльності, наближених до родинних.

– ЗОШ I-III ст. № 2 смт Чорнобай. Виховна система «Від джерельця пізнання – до криниці мудрості», в основу якої покладені ідеї педагогіки життєтворчості. Педагогічному колективу закладу вдалося налагодити доброзичливі партнерські стосунки у сільській громаді, з представниками виробництва задля цілеспрямованої реалізації виховної проблеми школи: «Педагогіка співробітництва: мікроклімат довіри».

– ЗОШ I-III ст. с. Деренківець Корсунь-Шевченківського району, виховна система «Калинове гроно», ЗОШ I-III ст. с. Богодухівка Чорнобаївського

району, виховна система «Витоки». Педагогічні колективи цих закладів переконані: школа покликана виховувати духовну культуру особистості, а також забезпечувати духовну єдність поколінь, виховувати повагу до батьків, старших, любов до рідного краю. Тому педагоги спільно із сільською громадою наповнюють навчання і виховання національним змістом, намагаються відтворювати в дітях менталітет свого народу, те специфічне, що є у кожній нації, виховувати молодь як свідомих носіїв національної культури, продовжувачів справи батьків.

Виховні системи «Від екології природи – до екології душі» (ЗОШ I-III ст. с. Велика Бурімка Чорнобаївського району), «Становлення громадянина України» (ЗОШ I-III ст. с. Руська Поляна Черкаського району), «Шляхами відродження духовності – у XXI століття» (ЗОШ I-III ст. с. Великі Канівці Чорнобаївського району), «У пошуках цінностей» (ЗОШ I-III ст. с. Веселий Хутір Чорнобаївського району), «Соціалізація особистості через розвиток творчих здібностей» (ЗОШ I-III ст. с. Вербівка Городищенського району) та інші побудовані на засадах особистісно орієнтованого підходу до вихованців. Педагогічні колективи цих шкіл намагаються підтримувати у відповідності до сучасних вимог творче виховне середовище, яке сприяє поступальному розвитку особистості кожного школяра.

На сучасному етапі розвитку сільської школи гостро постала проблема забезпечення соціальної рівності різних верств населення у правах на якісну освіту. Це має бути така освіта, яка б давала особистості можливість стати повноцінним членом суспільства, реалізовувати свої життєві плани, здібності, обдарування і таланти, задовольняти власні освітні інтереси і потреби. Ці завдання намагаються нині вирішити різні види навчально-виховних закладів у сільській місцевості: базові сільські школи, малокомплектні школи, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, школи з пришкільним інтернатом, школи-соціокультурні та спортивно-дозвіллеві центри (до них входять школа, бібліотека, сільський клуб, спортивний комплекс, інформаційний центр) та ін.

Значні перспективи для забезпечення якості освіти на селі дає профільне навчання. Труднощі його запровадження обумовлюються малочисельністю багатьох сільських шкіл та недостатністю кадрового, матеріально-технічного, науково-методичного забезпечення. На наш погляд, розв'язати проблему профілізації старшої школи в умовах сільської місцевості можна наступними шляхами:

1. Створення у старшій школі багатопрофільного класу. У цьому випадку учні можуть навчатися за різними навчальними планами і програмами відповідно до профілів, обраних за результатами психолого-педагогічної діагностики та з урахуванням інтересів і потреб старшокласників.

2. Створення у сільській місцевості гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл, НВК «ЗОШ – гімназія», НВК «ЗОШ – ліцей» тощо.

3. Об'єднання у шкільний округ декількох шкіл навколо найбільш сильної, яка набуває статусу «ресурсного центру». У цьому випадку кожна із шкіл даної групи забезпечує викладання у повному обсязі базових загальноосвітніх предметів, а також частину профільних та елективних курсів,

яку вона здатна реалізувати, виходячи із власних можливостей.

4. Мережева кооперація декількох малочисельних ЗОШ I-III ступенів для спільного налагодження профільного навчання в залежності від кадрових і ресурсних можливостей (наприклад, три школи забезпечують три або більше різних профілів). Навчання здійснюється за рахунок варіативної частини навчального плану у формі міжшкільних факультативів.

5. Запровадження мережевих форм профілізації ЗОШ – МНВК, ЗОШ – ПТНЗ, ЗОШ – курси початкового професійного навчання, ЗОШ – ВНЗ, ЗОШ – позашкільна установа. Цей шлях передбачає складання угод між установами, залученими до організації профільного навчання.

6. Організація діяльності у районному центрі очно-заочних, заочних та дистанційних профільних шкіл. Цей шлях передбачає розробку Положення про діяльність такого закладу.

У зв'язку з вищезазначеним постають наступні завдання керівництва процесом запровадження профільного навчання старшокласників сільських шкіл:

- розробка організаційно-методичного забезпечення впровадження різних форм профільного навчання у сільській місцевості;
- визначення доцільності створення профільних ЗОШ інтернатного типу, умов їхнього комплектування, змісту діяльності та місця розташування;
- аналіз потреби у кадровому забезпеченні шкіл щодо профільного навчання, необхідності у підвищенні кваліфікації педагогів;
- створення експериментальних педагогічних майданчиків з упровадження різних форм профільного навчання;
- вивчення і поширення досвіду впровадження різних форм профільного навчання;
- удосконалення системи післядипломної освіти педагогічних працівників відповідно до потреб профільного навчання;
- передбачення бюджетних коштів на впровадження профільного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванюк Г. Сільська школа в Україні та США: тенденції розвитку // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 5. – С. 35-39.
2. Корнетов Г.Б. Педагогическая среда: потенциал и проектирование // Школьные технологии. – 2006. – № 3. – С. 23-32.
3. Мануйлов Ю.С. Концептуальные основы средового подхода в воспитании // Вестник УРАО. – 2003. – № 1 – С. 2-12.
4. Новикова Л.И. Воспитание как педагогическая категория // Педагогика. – 2000. – № 6. – С. 32-33.
5. Освіта сільського регіону: теорія і технологія управління розвитком: Монографія / І.Г. Осадчий. – К.: Вид. дім «Шкіл. світ», 2005. – 260 с.
6. Степанов В.М. Организация развивающего образовательного пространства в инновационной школе // Автореф. дис. ... канд. пед. н. – Иркутск, 1999. – С. 14.

7. Шелестова Л. Освітньо-виховне середовище: сутність, структура, ознаки // Шкільний світ. – 2006. – № 42. – С. 4-5.
8. Шендрик И.Г. Образовательное пространство субъекта и его формирование. – М., 2003.
9. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. – М., 2001. – С. 56-116.